
Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих АПН України
Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти АПН України
Національний університет
“Львівська політехніка”

ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Науково-методичний журнал

№ 1

січень – лютий

У номері:

- * *Дидактика, методика
і технології навчання*
- * *Психологія*
- * *Історія професійної освіти*
- * *Проблеми управління*
- * *Зарубіжний досвід*
- * *Наукове життя*

м. Львів

2009 р.

Засновники:

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України
Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти АПН України
Національний університет "Львівська політехніка"

Фахове видання України з педагогічних і психологічних наук (Бюлетень ВАК України. – 1999. – № 4)

Видається один раз на два місяці з січня 1997 р.

Реєстраційне свідоцтво
КВ № 9351 від 17. 11. 2004 р.

Адреса редакції:
79008, м. Львів-8, вул. М. Кривоноса, 10.
e-mail: rpro2003@ukr.net

Телефони:

Головний редактор – (044) 440-63-88 (Київ)
Заступники головного редактора –
(032) 275-29-91 (Львів)

Головний редактор –

Н. Г. Ничкало

Перший заступник головного редактора –

Ю. Я. Бобало

Редакційна колегія:

Я. Г. Камінецький (заст. гол. ред.),
Г. П. Васянович (заст. гол. ред.),
С. М. Вдович (відп. секретар),
Н. В. Абашкіна, П. М. Воловик,
Д. Д. Герщок, С. У. Гончаренко,
Г. С. Дегтярьова, І. М. Козловська,
Р. О. Корж, Є. В. Кулик, І. С. Курляк,
А. В. Литвин, В. Т. Лозовецька,
В. О. Моляко, Н. А. Побірченко,
Л. П. Пуховська, В. В. Рибалка,
В. Є. Робак, В. А. Семиченко,
П. І. Сікорський, С. О. Сисосва,
Л. В. Сліпчишин, Л. О. Хомич,
Т. С. Яценко.

Переклад англійською мовою:

О. В. Палка

Рецензенти: доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України С. У. Гончаренко, доктор педагогічних наук, професор М. В. Вачевський, доктор психологічних наук, професор Н. А. Побірченко, доктор психологічних наук, професор О. Є. Самойлов.

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України від 30 березня 2009 р., протокол № 3.

Педагогіка і психологія професійної освіти // Науково-методичний журнал. – 2009. – № 1. – 268 с.

УДК 37

Науково-методичний журнал з проблем теорії, методик і практики професійної освіти адресовано науковцям, студентам, викладачам професійно-технічних і вищих навчальних закладів, аспірантам, докторантам, усім, хто цікавиться проблемами педагогіки і психології професійної освіти.

© Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України
© Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти АПН України
© Національний університет "Львівська політехніка"

ЗМІСТ**ДИДАКТИКА, МЕТОДИКА І ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ**

- Інна Тимчук**
Впровадження гуманістичних принципів і методів – одна з педагогічних умов гуманізації навчання студентів 9
- Лариса Ордіна**
Принципи формування культуротворчого середовища вищого навчального закладу 19
- Олександр Романовський, Юлія Чебакова**
Особливості впровадження основних положень Болонської декларації у навчально-виховний процес ВНЗ України 28
- Наталія Рожкова**
Формування навичок суб'єкт-суб'єктної та діалогічної взаємодії майбутнього вчителя 37
- Ірина Пальшикова**
Етапи формування професійно-педагогічної культури майбутніх учителів початкової школи засобом практико-орієнтованого підходу 49
- Любов Салапак**
Графічна культура як важливий елемент професіоналізму інженера-технолога 59
- Світлана Позоріла**
Особистісно-професійна характеристика викладача вищого навчального закладу 69
- Лілія Барановська, Анатолій Дьомін**
Спрямованість діяльності викладача ВНЗ на попередження конфліктів за суб'єкт-суб'єктної взаємодії 76
- Ольга Гуменюк, Світлана Цюра**
Педагогічний вплив на розвиток професійної концепції студента – майбутнього лікаря-стоматолога 85
- Людмила Висоцька**
Сучасні вимоги галузі харчування до професійно важливих якостей майбутніх кондитерів 94

Наталія Кудряшова Роль комунікативної компетентності у формуванні готовності до професійної діяльності	101
Євгенія Іванченко Ключові компетенції як складова компетентності економіста та їх оцінювання в системі інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів	111
Василь Ковальчук Роль професійно-комунікативної компетенції в діяльності директора ПТНЗ	122
Ганна Дегтярєва, Олена Кальбус Розвиток комунікативної компетентності майстрів виробничого навчання як умова запобігання професійному вигоранню	134
Світлана Романенко Зумовленість вибору форм і методів навчання індивідуально- психологічними та віковими особливостями студентів	145
Олександра Вітер Особливості та стан структурування навчального матеріалу з фундаментальних економічних дисциплін	152
Ірина Саражинська До проблеми формування моделі фахівця правоохоронної сфери	160
Людмила Решетняк Організаційно-методичні засади професійного навчання працівників органів внутрішніх справ у системі післядипломної освіти	170
Любов Фігурська Технологія підбору діючих дистракторів до тестових завдань закритого типу	180

ПСИХОЛОГІЯ

Михайло Коляда Дивергентне мислення як основний тип продуктивного мислення майбутніх фахівців із захисту інформації та управління інформаційною безпекою	187
Інна Томаржевська Корекційно-розвиваючі заняття як основний етап програми гуманістично орієнтованого психологічного супроводу професійної підготовки студентів із вадами здоров'я	196

ІСТОРІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Тамара Усаєнко Ідея народності – передумова українознавчої педагогічної думки XIX ст.	203
Віра Лисак Проблеми педагогічної деонтології в історико-дидактичних дослідженнях	210
Тетяна Височина Розвиток професійної освіти в АР Крим у 20-40 роки XX століття	217

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ

Людмила Щербак Методологічні аспекти моніторингу ринку праці та ринку освітніх послуг	225
Інга Петровська Організація роботи з виявлення та діагностики схильних до правопорушень учнів при управлінні навчальним закладом	234

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Наталія Авшениук Стратегічна роль викладачів і тренерів у реформуванні професійної освіти: європейський досвід	245
---	-----

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Нелля Ничкало Філософія освіти і педагогіка праці в науковій діяльності професора Зигмунта Вятровського	253
Василь Онищенко Теоретико-методологічні засади якісної підготовки кваліфікованих робітників в умовах регіоналізації професійно-технічної освіти	261
Наші автори	266

CONTENTS

DIDACTICS, METHODS AND TECHNOLOGIES OF EDUCATION

<i>I. Tymchuk</i> Introduction of Humanistic Principles and Methods as One of Pedagogical Conditions of Students' Studies Humanization	9
<i>L. Ordina</i> Principles of Cultural and Creative Environment Formation at a Higher School	19
<i>A. Romanovskiy, Y. Chebakova</i> Peculiarities of Bologna Declaration Main Principles Introduction into a High School Teaching and Educational Process in Ukraine	28
<i>N. Rozhkova</i> Subject-to-subject and Dialogue Interaction Skills Formation of a Future Teacher	37
<i>I. Palshkova</i> Stages of Professional and Pedagogical Culture Formation of an Elementary School Teacher in Accordance with Practice-oriented Approach	49
<i>L. Salapak</i> Graphic Culture as an Important Element of an Engineer's Professionalism	59
<i>S. Pohorila</i> Personal and Professional Description of a Higher School Teacher	69
<i>L. Baranovska, A. Diomin</i> High School Teacher's Activity Directed on Conflicts Prevention under Conditions of Subject-to-subject Interaction	76
<i>O. Humeniuk, S. Tsiura</i> Pedagogical Influence on Student's, Future Dentist's, Professional Conception Development	85
<i>L. Vysotska</i> Modern Requirements of Food Industry to Important Professional Qualities of Future Pastry Cooks re	94
<i>N. Kudryashova</i> Role of Communicative Competence in Formation of Readiness to professional activity	101

<i>Ye. Ivanchenko</i> Key Competences as Constituent of Economist's Competence and Their Evaluation in the system of Integrative Professional Training of Future Economists	111
<i>V. Kovalchuk</i> Role of Professional-communicative Competence in Vocational School Director's Activity	122
<i>H. Dehtiarova, O. Kalbus</i> Development of Vocational School Masters' Communicative Competence as a Condition of Professional Burning-out Prevention	134
<i>S. Romanenko</i> Dependence of Teaching Forms and Methods Choice on Individual and Psychological and Age Peculiarities of Students	145
<i>A. Viter</i> Peculiarities and State of Educational Material Structuring on Fundamental Economics Subjects	152
<i>I. Sarajynskaya</i> To Problem of Model Formation of Specialists in Juridical Sphere	160
<i>L. Reshetniak</i> Organizational and Methodical Bases of Vocational Training of Internal Affairs Agencies' Workers in System of Postgraduate Education	170
<i>L. Fihurska</i> Selection Technology of Effective Distractors to Test Tasks	180

PSYCHOLOGY

<i>M. Kolyada</i> Divergent Thinking as Basic Type of Productive Thinking of Future Experts on Information Protection and Information Security Management	187
<i>I. Tomarzhevskaya</i> Correcting and Developing Lessons as a Main Stage of Psychological Support Program in Disable Students' Professional Training	196

HISTORY OF VOCATIONAL EDUCATION

<i>T. Usatenko</i> Idea of Nation as Precondition of Ukrainian Pedagogical Thought of the XIXth century	203
<i>V. Lysak</i> Problems of Pedagogical Deontology in Historical and Didactic Researches	210

<i>T. Vysochyna</i> Development of trade education in Crimea in 20-40th years of XX century	217
---	-----

MANAGEMENT PROBLEMS

<i>L. Shcherbak</i> Methodological Aspects of Labour and Educational Services Market Monitoring	225
<i>I. Petrovska</i> Organization of Work on Emergence and Diagnostics of Students Given to Crimes in School Management	234

EXPERIENCE ABROAD

<i>N. Avshenyuk</i> Strategic Role of Teachers and Trainers in VET Reforming: European Aspect	245
--	-----

SCIENTIFIC LIFE

<i>N. Nychkalo</i> Philosophy of Education and Pedagogy of Labour in Professor Zigmunt Viatrowsky Scientific Activity	253
<i>V. Onyshchenko</i> Theoretical and Methodological Principles of Skilled Workers Qualitative Training in Conditions of Vocational School Regions	261
Our authors	266

ДИДАКТИКА, МЕТОДИКА І ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

УДК 378.147-056.87

Інна Тимчук

ВПРОВАДЖЕННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ І МЕТОДІВ – ОДНА З ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ГУМАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

В епоху ноосфери людина зможе розумно розпоряджатися своєю могутністю і забезпечити таку взаємодію, що дасть можливість розвиватися і суспільству, і природі. Вирішальний фактор цього розвитку – розумна діяльність людини. Екологічні проблеми і ноосфера тісно взаємозалежні. Унаслідок дослідження цього зв'язку Ф. І. Гиренок дійшов важливого висновку, що ноосфера є умовою “бачення в природі того, що своїм існуванням залежить від людини” [3, с. 150].

З аналізу визначень ноосфери можна зробити висновок, що науково-технічна революція буде спрямована на прогрес тоді, коли її здійснюватиме гуманістично спрямована особистість. Постає завдання формування такої особистості за допомогою родини, навчального закладу, довкілля. А коли мова йде про майбутнього фахівця-еколога, то педагогічно доцільним є бути використання екологічно спрямованих методів виховання та навчання. Саме вони зможуть запустити механізм позитивної моральної і суспільної поведінки, а також сформувати своєрідний захисний механізм, що перешкоджає деформації моральних цінностей і поведінки [12, с. 388].

Проблемам гуманізації системи освіти загалом і вищої школи зокрема присвячені праці Г. Балла, Е. Барбіної, І. Беха, Л. Богомолова, А. Бойко, А. Бондар, Т. Буяльської, Е. Варламової, С. Гончаренка, Л. Даниленко, І. Зязюна, А. Капської, А. Касянова, Б. Коссова, Ю. Костенко, І. Кузнецової, Ю. Мальваного, З. Малькова, О. Мороза, Н. Ничкало, О. Рудницької, В. Семиченко, С. Степанова, О. Якубовської та ін. Гуманістичним принципам навчання присвятили свої роботи С. Бондар, В. Астахова, В. Нудько.

Мета статті – обґрунтувати використання з метою гуманізації навчання майбутніх екологів педагогічно доцільні принципи і методи навчання.

11. Ройтман И. А. Методика преподавания черчения. – М.: Владос, 2000. – 240 с.
12. Романовський О. Г. Необхідність реструктуризації вищої інженерної освіти відповідно до потреб національної економіки // Інженерна освіта на межі століття: традиції, проблеми, перспективи. – Харків: ХДПУ, 2000. – С. 5-7
13. Сяська В. Н. Методика вивчення інженерної графіки у вищих технічних навчальних закладах водогосподарчого профілю: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 2006. – 25 с.
14. Тархан Л. З. Макетно-графічне моделювання як засіб вивчення технології швейних виробів майбутніми інженерами-педагогами: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2002. – 19 с.
15. Тулашвілі Ю. Й. Методичні засади навчання методам переходу від рельєфного креслення до створення графічного зображення засобами комп'ютерної техніки // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців.: Методологія і теорія, досвід, проблеми: 36. наук. праць. – Вип. 10. – К.; Вінниця: ООО "Планер" – 2006. – с. 455-459.
16. Щетина Н. П. Графічна діяльність як засіб розумового розвитку учнів VIII-IX класів на уроках креслення (методичний аспект): Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2001. – 22 с.
17. Юсупова М. Ф. Застосування нових інформаційних технологій в графічній підготовці студентів вищих навчальних закладів: Дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Одеський національний морський ун-т. – О., 2002. – 250 с.
18. Яворик Ю. Засвоєння професійно-орієнтованих основ дизайн-проектуювання з використанням комп'ютерної графіки // Вища освіта України. – 2005. – № 3. – С. 103-106.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2008

Л. Салапак

Графическая культура как важный элемент профессионализма инженера-технолога

Анализируется проблема графической культуры как важного элемента профессионализма инженера и рассматриваются пути её повышения.

L. Salapak

Graphic Culture as an Important Element of an Engineer's Professionalism

The article analyzes the problem of graphic culture as an important element of an engineer's professionalism, and examines the ways of its raising.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України С. У. Гончаренко

УДК 378.12.004.12

Світлана Погоріла

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Основним завданням вищої школи нині є задоволення потреби особистості в знаннях, які б дозволяли адаптуватися в сучасному світі. А це, у свою чергу, потребує відповідної підготовки викладачів вищих навчальних закладів.

Професійна діяльність науково-педагогічного працівника є неперервним процесом розв'язання навчально-виховних завдань, спрямованих на розвиток особистості студента. Її ефективність визначається ціннісними орієнтаціями педагога, а потреби гуманізації освіти зумовлюють творчу, вільну діяльність викладача вищої школи, спрямовану на прогресивний розвиток особистості.

Метою даної статті є здійснення характеристики особистісних, професійних властивостей спеціальних знань, умінь і здібностей, що визначають успішність педагогічної діяльності викладача ВНЗ.

Дану проблему в різних аспектах досліджували такі вчені: В. П. Безпалько, Р. С. Гуревич, І. А. Зязюн, Н. Є. Мойсеюк, Н. Г. Ничкало, В. А. Семиченко, С. О. Сисоєва, Р. В. Сластьонін, М. І. Сметанський та ін.

Викладач вищого навчального закладу здійснює різні види діяльності: педагогічну, науково-дослідну, професійну (за основною спеціальністю), господарську, управлінську та громадську. Серед них можна виділити два види творчої діяльності: наукового працівника та педагога. Саме поєднання цих двох видів творчої діяльності З. Ф. Єсарєва вважає найпродуктивнішим для викладача вищої школи [5, с. 26].

Продуктивність діяльності викладача вищої школи Н. В. Кузьміна пропонує диференціювати за різними рівнями: репродуктивний; адаптивний; локально-моделюючий знання студентів; системно-моделюючий знання студентів, діяльність і поведінку студентів.

Діяльність викладача вищої школи є багатоаспектною. Саме це, на нашу думку, стало підставою для визначення вченими його функцій. Так, З. Ф. Єсарєвою та С. Г. Вершаловським обґрунтовано такі спеціальні функції діяльності викладача ВНЗ: інформаційна, розвивальна, орієнтаційна й адаптаційна [1, с. 42]. Існує й інша класифікація функцій діяльності викладача. С. Д. Максименко, В. О. Солов'єнко вважають, що

основними функціями професійної діяльності викладача ВНЗ є такі **загальнопедагогічні**: інформаційні (надання студентам глибоких і міцних знань, умінь і навичок з основних наук; формування наукового світогляду й загальнолюдської моралі); мобілізаційні (уміння зосередити всі фізичні та розумові сили студентів на вирішенні навчальних завдань, створити позитивний емоційний настрій; формувати і закріплювати уміння й навички навчальної праці, раціонального застосування знань на практиці; уміння зосередити увагу студентів, актуалізувати їх мислення, націлити їх почуття й волю на успішне виконання навчальних планів і програм); розвивальна (вимагає від викладача умінь і навичок керування розумовою діяльністю студентів, розвитком їх розуму, почуттів і волі у процесі навчання та праці; уміння формувати багатогранну й гармонійну особистість демократичного суспільства; уміння розвивати пізнавальні інтереси й індивідуальні здібності студентів); орієнтаційні (формування соціальних знань і професійної орієнтації з урахуванням вимог суспільства, здібностей, нахилів і можливостей; виховання бережливого ставлення до природи); **загальнонавчальні**: конструктивна (виявляється в конструктивній діяльності (уміння планувати навчальний процес, міжпредметні зв'язки, власні педагогічні дослідження); конструктивно-матеріальній діяльності (планування й обладнання навчальних кабінетів, накопичення дидактичних матеріалів)); комунікативна (уміння викладача встановлювати правильні взаємовідносини зі студентами; викладач не лише навчає і виховує студентів, але й сам особисто є прикладом дотримання загальнолюдської моралі, старанного ставлення до справи, виконання даних обіцянок); дослідницька (це особливий вид діяльності викладача, що включає такі компоненти: творчий пошук, творче навчання студентів шляхом опрацювання і впровадження у практику більш досконалих методів і прийомів, засобів і форм навчання й виховання; науковий аналіз та узагальнення свого педагогічного досвіду; дослідницька діяльність на шляху подальшого удосконалення навчально-виховного процесу; дослідницька діяльність неможлива без сміливого експерименту, педагогічного ризику, активного пошуку і відстоювання істини); організаторська (передбачає здійснення на практиці всього того, що було задумано й опрацьовано під час підготовки до занять і навчально-виховних заходів).

Організаторська діяльність викладача поділяється на: організацію повідомлення навчального матеріалу; організацію своєї поведінки у процесі педагогічної діяльності; організацію студентів відповідно до

мети і завдань навчально-виховного процесу [10, с. 10-12]. Для успішної діяльності викладачеві ВНЗ необхідні як певні особистісні, професійно вагомні властивості, так і відповідні знання та спеціальні навички. Перелік та опис загальнонавчальних і спеціальних умінь та навичок, необхідних для виконання певної професійної діяльності, у психології праці дістав назву професіограми [8, с. 55].

Професіограма викладача ВНЗ включає сукупність особистісно-ділових рис, суспільно-політичні, психолого-педагогічні та спеціальні знання, а також педагогічні уміння і навички, необхідні для виконання ним професійних обов'язків.

Професійні вимоги зумовлюють необхідність наявності у викладача загальнонавчальних рис; рис і здібностей, що визначають специфіку його фаху; спеціальних знань, умінь і навичок із предмета (спеціальності).

До найважливіших педагогічних здібностей, що є синтезом багатьох якостей розуму, почуттів і волі особистості, О. І. Щербаков відносить: дидактичні, конструктивні, перцептивні, експресивні, комунікативні та організаторські.

Специфіка змісту, методики викладання певної дисципліни зумовлюють необхідність появи у структурі професіограми викладача поряд із загальними властивостями й особливих характеристик. Так, компонентами моделі викладача економічних дисциплін мають бути:

1. Компетентність – коло повноважень особи, коло питань, із яких вона має певні знання, певний досвід [4, с. 82-83]. У структурі професійної компетентності викладача виділяють теоретичну та практичну готовність педагога до діяльності. Професійна компетентність педагога є основою його майстерності та формується на основі практичного досвіду.

2. Особистісна орієнтація – усвідомлення власної соціальної значущості, відповідальності перед суспільством і собою за результати педагогічної діяльності. Це вміння прогнозувати й оцінювати досягнення науки. Здатність самостійно вчитися, набувати професійних знань, умінь і навичок оволодівати новими технологіями, вдосконалювати кваліфікацію; це здатність орієнтуватися у світі духовних цінностей, уміння приймати рішення і відповідати за свої вчинки, робити самостійний вибір змісту своєї життєдіяльності, стилю поведінки, способів свого розвитку, формування незалежності суджень у поєднанні з повагою до поглядів інших людей, почуття самоповаги.

3. Морально-духовна культура – полягає в тому, що сукупність принципів, норм і правил, які регулюють поведінку та відносини у процесі педагогічної діяльності, визначаються змістом загальної мо-

ралі. Сутність поняття “культура” полягає в конкретизації загально-людських цінностей для кожної людини, продуктом і одночасно творцем культури є людина; головним джерелом культури є діяльність людини; культура містить способи і результати діяльності людини. У духовній культурі, гуманістичній спрямованості професійно-педагогічної діяльності виявляється індивідуальність викладача.

4. Професійна позиція педагога. Специфіка педагогічної діяльності вимагає, аби викладач мав чітку власну позицію, вмів науково її обґрунтувати, відстоювати результати досягнень у професійній діяльності. Всі рішення, вчинки та висловлювання, що приймаються, виявляються та продукуються викладачем у процесі взаємодії зі студентами, викликають відразу їх оцінні судження, які належать дорослим людям і мають ознаку “вироку” – оцінку викладача очима студентів із професійної точки зору.

Викладачеві ВНЗ має бути властива інтелігентність, яка проявляється в морально-поведінковому стилі викладача, закріплюється в глибині його професійної обізнаності та широчині загальнокультурної впливовості, тонкощах естетичних поглядів, смаків та ідеалів [2, с. 137].

Особлива увага в колі питань, що досліджуються вченими-педагогами, приділяється проблемам педагогічної етики. На думку В. М. Галузинського, М. Б. Євтуха, основою професійно-педагогічної етики є гуманність, суть якої полягає у виробленні та зміцненні почуття справедливості до студентів, педагогічного такту в поводженні з ними та з колегами [2, с. 86]. С. Б. Єлканов визначив такі основні групи етично-педагогічних якостей викладача: моральний вибір і ставлення викладача до своєї професії; етичне спрямування ставлень до студентів та до інших учасників педагогічного процесу; етичне ставлення викладача до соціального середовища та суспільного життя.

Вчених цікавить проблема спрямованості педагогічної культури викладача, її сутність і структурні компоненти. Саме ці питання досліджувала В. Гриньова. Науковець визначає якості викладача, від яких залежить успішність професійно-педагогічної діяльності: професійно спрямовані параметри (любов до студентів і професії, відданість своїй справі та ін.); інтелектуальні параметри (гнучкість, варіативність, самостійність мислення, увага, уява та ін.); індивідуально-психологічні якості (стриманість, вимогливість, спостережливість); соціально-психологічні якості (повага до людини, комунікативність, справедливість та ін.).

Результатами процесу формування педагогічної культури викладача має стати розвиток його професійної позиції, педагогічної етики, професійної майстерності та компетентності, творчої індивідуальності [3, с. 61].

Особлива увага в дослідженнях учених приділяється розгляду рис викладача як творчої індивідуальності. Вони є найважливішою умовою ефективною адаптації науково-педагогічних працівників до професійної діяльності, а також сприяють становленню його як креативної індивідуальності та виробленню мотивації професійної творчості. Цією проблемою займалась Е. Лузик.

Творчу індивідуальність педагога автор розглядає як процес і результат розвитку людиною своєї неповторної індивідуальної своєрідності, але не як самоціль, а як необхідну умову для накопичення й реалізації особистісного творчого потенціалу за наявності нових культурних, соціальних, матеріальних та інших цінностей.

Обґрунтовуючи зміст моделі творчої особистості професіонала, дослідниця розглядає його через поєднання головних рис її характеру. Серед них виділено риси через ставлення: до професійної діяльності – ініціативність, самостійність, організованість, працездатність, здатність до ризику; до інших людей – гуманність, товариськість, чуйність, доброта, уважність, тактовність; до самого себе – самовладання, почуття власної гідності, скромність, самокритичність, прагнення до саморозвитку, самовдосконалення; до продуктів діяльності – акуратність, добросовісність, щедрість, дбайливість.

У структурі педагогічно значущих властивостей викладача ВНЗ вчені обґрунтовують необхідність такої риси, як креативність. Розвиток креативності сприяє досягненню спеціалістом високого рівня професіоналізму, духовної вершини, тобто сприяє самоактуалізації особистості [9, с. 81].

Становлення особистості науково-педагогічного працівника відбувається, як зазначалося вище, у різних видах діяльності. Мовленнєва діяльність у цьому напрямі відіграє одну з провідних ролей. Психолог В. А. Крутецький зазначав: “Здібність ясно і чітко висловлювати свої думки та почуття за допомогою мови, а також міміки і пантоміміки – одна з важливих здібностей у професії викладача”, “...мова здібного педагога є жвавою, образною, інтонаційно яскравою та виразною, емоційно забарвленою, з чіткою дикцією, в ній відсутні стилістичні, граматичні, фонетичні вади” [7, с. 183].

До функцій мовленнєвої діяльності педагога вищої школи належать такі: інформативна, завдяки реалізації якої, як відомо, відбувається процес викладання, тобто передачі та сприймання нової професійної або загальнокультурної інформації; орієнтаційна, за допомогою якої здійснюється практична орієнтація студентів на виконання тієї чи іншої діяльності – лабораторних робіт, домашніх завдань, написання рефератів тощо;

апелятивна, яка спрямована на запрошення аудиторії до співпраці з викладачем (“Давайте разом подумаємо...”, “Прошу уважно розібратись...”); конативна, за якою суб’єкт процесу навчання звертається до певного об’єкта, адресуючи йому свою пропозицію; емоційна, при здійсненні якої виявляються почуття або емоції; комунікативна, спрямована на встановлення комунікації (знайомство, контакт у навчальній, поведінковій, побутовій сферах) між суб’єктом та об’єктом процесу навчання та виховання; волонтеративна, яка забезпечує підпорядкування об’єкта вимогам суб’єкта, змушує його виконувати певні нормативи поведінки і звертання, ввічливості й етикету; мотиваційна, яка дозволяє учасникові навчально-виховного процесу виявляти мотиви своїх дій і рішень; розвивальна, завдяки якій відбувається розвиток тієї чи іншої сфери особистості; організаторська, за якої суб’єкт процесу організовує аудиторію студентів, налагоджує спільну діяльність того колективу, з яким він працює; управлінська, завдяки якій мовленнєва діяльність стає подібною до організаторської, але містить дещо відмінні від неї інструктивно-розпоряджувальні елементи у процесі учіння [2, с. 47].

Таким чином, узагальнюючи матеріали щодо характеристики викладача вищого навчального закладу як суб’єкта навчально-виховного процесу, фахової підготовки, вважаємо доречним окреслити сукупність загальних вимог до нього з позиції компетентнісного підходу. У нього мають бути сформовані такі види компетентностей: професійна, що базується на спеціальній науковій, практичній і психолого-педагогічній підготовці; загальнокультурна та гуманітарна, що включають знання основ світової культури, гуманістичних особистісних якостей, відповідальності за результати власної діяльності, мотивації до самовдосконалення; креативна, що передбачає сформованість нестандартного мислення, володіння інноваційною стратегією та тактикою, гнучку адаптацію до змін змісту й умов професійної діяльності; комунікативна, що включає розвинену мову, володіння іноземними мовами, сучасними засобами зв’язку та основами комп’ютерної грамотності, вміння складати ділові папери і т. ін.; соціально-економічної, що передбачає володіння основами сучасної економіки, знання законів бізнесу, азів екології та права [6].

1. Вершаловский С. Г. Общее образование взрослых: стимулы и мотивы. – М., 1987. – 184 с.
2. Галузинський В. М. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К.: Інтел, 1995. – 159 с.
3. Гриньова В. Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу // Вища освіта України. – 2006. – № 4. – С. 61.

4. Данилова Г. Акмеологічна модель педагога // Освіта і управління. – 2005. – № 3-4. – С. 82-84.
5. Есарева З. Ф. Взаимодействие научной и педагогической деятельности преподавателя университета: Автореф. дис... док. пед. наук: 13.00.01. – Л., 1975. – 22 с.
6. Кирсанов А. А. Методологические и методические основы профессионально-педагогической подготовки преподавателя высшей технической школы / А. А. Кирсанов, В. Г. Иванов, Л. И. Гурье. – Казань: Карпал, 1997. – 293 с.
7. Крутецкий В. А. Основы педагогической психологии. – М.: Просвещение, 1972. – 254 с.
8. Лозниця В. С. Психологія менеджменту. – К., 2000. – 510 с.
9. Лузік Е. Креативність як критерій якості в системі підготовки фахівців профільних ВНЗ України // Вища освіта України. – 2006. – № 3. – С. 76-82.
10. Максименко С. Д. Загальна психологія / С. Д. Максименко, В. О. Солов’енко. – К., 2001. – 255 с.
11. Мороз О. Г. Навчальний процес у вищій педагогічній школі. – К., 2001. – 337 с.

Стаття надійшла до редакції 24.02.2009

С. Погорелая

Личностно-профессиональная характеристика преподавателя высшего учебного заведения

Представлена характеристика преподавателя высшего учебного заведения с позиции анализа его личностных и профессиональных качеств. Уделено внимание анализу различных компетентностей педагога, которые способствуют результативности его профессиональной деятельности.

S. Pohorila

Personal and Professional Description of a Higher School Teacher

The article presents the description of a higher school teacher from the position of his/her personal and professional qualities analysis professional qualities. A special attention is paid to competence teacher's competences that foster the effectiveness of his/her professional activity.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Л. В. Барановська